

DE NEDER- LANDEN

**voor
herbeginners**

Lannoo

 **geschiedenis
voor
herbeginners**

Pieter Bruegel de Oude, *De boerendans*, ca. 1567. Wenen: Kunsthistorisches Museum.

INHOUD

Inleiding	7
Hoofdrolspeleers	15
1. Hoe begon de eenmaking van de Nederlanden?	19
2. Waarom eindigden de Bourgondische Nederlanden?	35
3. Hoe kwamen de Nederlanden in het Habsburgse wereldrijk terecht?	53
4. Waarom smeedde Karel V de Nederlanden tot één geheel?	65
5. Waarom kwamen de Nederlanden in opstand tegen Filips II?	81
6. Hoe groeide de Opstand uit tot een burgeroorlog?	93
7. Welke rol speelde propaganda tijdens de Nederlandse Opstand?	107
8. Waarom betekende de val van Antwerpen het einde van de burgeroorlog?	117
9. Waarom lag het 'Nieuwe Troje' in de Nederlanden?	131
10. Hoe kwam het tot een definitieve scheiding?	145
11. Waarom vonden de Nederlanden elkaar kortstondig terug?	161
Besluit	177
Meer lezen, kijken en luisteren	182

Anoniem, Zinneprent op de hertog van Alva en de prins van Oranje, 1568-1573.
Amsterdam: Rijksmuseum.

HOOFDROLSPELERS

Filips de Stoute – Hertog van Bourgondië (1363-1404). Legde de basis voor de eenmaking van de Nederlanden door zijn huwelijk met Margaretha van Male, gravin van Vlaanderen.

Filips de Goede – Hertog van Bourgondië (1419-1467). Breidde het Bourgondische Rijk sterk uit en stichtte de Orde van het Gulden Vlies.

Maria van Bourgondië – Hertogin van Bourgondië (1477-1482). Bracht de Bourgondische Nederlanden onder Habsburgs bestuur door haar huwelijk met Maximiliaan van Oostenrijk.

Karel V – Keizer van het Heilige Roomse Rijk (1519-1556). Verenigde de Nederlanden onder één gezag via de Pragmatieke Sanctie.

Margaretha van Oostenrijk – Landvoogdes der Nederlanden (1507-1515, 1519-1530). Bestuurde de Nederlanden namens Karel V en bemiddelde bij de Vrede van Kamerijk.

Willem van Oranje – Prins van Oranje, graaf van Nassau (1544-1584) en leider van de Nederlandse Opstand. Werd de 'Vader des Vaderlands' door zijn verzet tegen de Spaanse overheersing.

Filips II – Koning van Spanje (1556-1598). Voerde een streng centralisatie- en geloofsbeleid, wat leidde tot de Opstand.

Hertog van Alva – Landvoogd der Nederlanden (1567-1573). Voerde een schrikbewind via de Raad van Beroerten.

Albrecht en Isabella – Aartshertogen der Zuidelijke Nederlanden (1598-1621/1633). Zorgden voor een periode van relatieve vrede en bloei tijdens het Twaalfjarig Bestand.

Willem I – Koning der Verenigde Nederlanden (1815-1830). Verenigde Noord- en Zuid-Nederland na de val van Napoleon, wat uiteindelijk uitliep op de Belgische Opstand.

Portret van de stamvader van de Bourgondiërs, Filips de Stoute. Anoniem,
Portret van Filips de Stoute, 15de eeuw. Parijs: Louvre.

1.

HOE BEGON DE EENMAKING VAN DE NEDERLANDEN?

‘De Nederlanden’ waren bovenal een menselijke constructie. Niets in de geschiedenis of de geografie bepaalde vooraf dat deze streken meerdere eeuwen hetzelfde lot zouden delen. Enkel door het handelen van mensen, van heersers en hun onderdanen, zouden de versnipperde maar rijke gebiedjes in de delta van de Noordzee steeds meer naar elkaar toe groeien.

En van alle mensen die aan de eenmaking hebben bijgedragen, spraken er weinig zo tot de verbeelding als de hertogen van Bourgondië. Die van oorsprong Franse dynastie zorgde er in vijf generaties voor dat onze gewesten aaneengeklonken raakten. Meestal puur uit eigenbelang, maar met resultaten die nog eeuwen zouden nazinderen.

FILIPS DE STOUTE, DE STAMVADER VAN DE BOURGONDISCHE DYNASTIE

⋮ In die tijd leefden de onderdanen van het huis van Bour-
⋮ gondië in grote rijkdom, door de lange vrede en de goed-
⋮

heid van hun prins, die hun weinig belastingen oplegde. Daarom lijkt mij dat zijn landen, meer dan enige andere streek op aarde, landen van belofte konden worden genoemd. Men besteedde er veel geld, kleding van mannen en vrouwen was weelderig, maaltijden en banketten rijker en overvloediger dan in enige andere plaats. De badmomenten en andere feesten met vrouwen van lichte zeden waren groots en losbandig.

Deze woorden werden rond 1480 opgetekend door Philippe de Commines, een Vlaamse kroniekschrijver en diplomaat in dienst van Filips de Goede. Die laatste was wellicht de bekendste van de vier hertogen en één hertogin van Bourgondië die ooit over onze gewesten heersten. Van vader op zoon of dochter, luiden hun namen als volgt: Filips de Stoute, Jan zonder Vrees, Filips de Goede, Karel de Stoute en Maria van Bourgondië.

Filips de Stoute was de stamvader van de Bourgondische dynastie. Van hem bestaat een portret in profiel met een zwarte hoed en een minzame glimlach, met een onderkaak die enigszins vooruitspringt en een flinke neus. Deze Filips was de vierde zoon van de koning van Frankrijk, Jan de Goede, van het huis van Valois.

Zijn jongste telg stelde koning Jan wel voor een probleem: hoe kon hij deze kleine prins zodanig tevredenstellen dat hij niet jaloers zou worden op zijn oudere broers? Als vierde in het rijtje had Filips immers geen schijn van kans om zelf ooit koning van Frankrijk te worden.

Gelukkig hielpen zowel het toeval als Filips zelf een handje. In 1356 was Filips een knaap van veertien, maar toch weerhield zijn jeugd hem er niet van om koen gedrag aan de dag te leggen. Hij was een stoute jongeman, wat niks te maken had met ondeugendheid, maar alles met stoutmoedigheid – dapperheid, zo u wilt.

Dat jaar nam hij immers deel aan de veldslag bij Poitiers tegen de Engelsen, waarin hij zich volgens de overlevering vrijwillig aan de dood blootstelde. Hij vertoonde op het slagveld zo'n onbevreesd gedrag dat hij uiteindelijk gewond raakte en door de Engelsen gevangengenomen werd, samen met zijn vader Jan. Na het sluiten van de vrede lieten de Engelsen beiden vrij, waarna Filips van koning Jan een forse beloning kreeg voor zijn onverschrokkenheid: het hertogdom Bourgondië, een gebied waarvan de vorige hertog kinderloos was overleden en dat dus vrij aan Filips geschonken kon worden. Een erg goede zet voor de koning zelf trouwens, want Bourgondië lag aan de Franse oostgrens, waar een trouwe vazal zeker op zijn plaats was.

Het cadeau zou Filips de Stoute tot de grondlegger van een van de succesvolste dynastieën van de late middeleeuwen katapulteren. Dat gebeurde mede doordat hij en zijn opvolgers slim profiteerden van wat historici later de Honderdjarige Oorlog zijn gaan noemen. In dit conflict, dat van 1337 tot 1453 duurde, bekampten het Franse en het Engelse vorstenhuis elkaar om land en titels.

Zo'n middeleeuwse oorlog valt niet te vergelijken met die uit recentere eeuwen, waarin goed georganiseerde landen een intense strijd voerden. De Honderdjarige Oorlog was eerder een lange strijd tussen adellijke clans, eerst in naam van de ene, dan weer van de andere koning. Er werd dus niet aan één stuk gevochten: veldslagen, belegeringen en vredes wisselden elkaar af, met soms zelfs periodes van een kwarteeuw rust. Bovendien wierp de zwarte dood, de gevreesde pest, regelmatig haar schaduw over het Europese continent en dus ook over de strijd tussen Frankrijk en Engeland.

Te midden van deze roerige tijden wisten de hertogen van Bourgondië hun macht te ontvouwen. Binnen Frankrijk heerste namelijk forse verdeeldheid, verscheurd als de adellijke fami-

lies waren tussen hun verplichtingen aan de koning, hun eigen ambities en hun economische belangen.

De eerste hertogen van Bourgondië, Filips de Stoute op kop, vertoonden nog loyaliteit ten aanzien van de Franse koninklijke familie. Kwade tongen noemden het zelfs bemoeizucht. Na de dood van zijn vader, Jan de Goede, nam Filips een aantal keer het koninklijk regentschap waar, omdat de eigenlijke troonopvolger, een zoon van zijn oudere broer Karel, nog minderjarig was. Die positie als regent stelde hem in staat om invloed uit te oefenen op alle belangrijke beslissingen in Frankrijk en zo zijn eigen machtspositie te versterken.

Een belangrijke doelstelling daarbij was gebiedsuitbreiding. Daarvoor keek Filips nogal begerig naar de Lage Landen, de verzameling gebiedjes aan de Noordzee die we nu ruwweg kennen als de Benelux. Filips had zijn oog immers laten vallen op de dochter en erfgename van de graaf van Vlaanderen, Margaretha van Male. Zij was wellicht de aantrekkelijkste bruid op de Franse huwelijksmarkt van die tijd en dat had veel te maken met haar rijke vader. Lodewijk van Male had niet alleen Vlaanderen in zijn bezit, maar ook het aangrenzende graafschap Artesië en de Franche-Comté. Dat laatste gebied, het vrijgraafschap Bourgondië, grensde aan het gelijknamige hertogdom Bourgondië en was dus extra interessant voor Filips de Stoute.

Filips' avances hadden succes en Margaretha en hij huwden in 1369 in Gent. Die dag regende het letterlijk margrietjes in de stad, want dat was Margaretha's persoonlijke symbool. Met het huwelijk, dat in theorie twee vazallen van de Franse kroon omvatte, werd de kiem gelegd voor een nieuwe politieke macht die uiteindelijk met het koningshuis zelf kon wedijveren.

Maar dat had evenveel te maken met de slimme, eigen-gereide politiek van Filips. Toen zijn schoonvader Lodewijk in 1384 overleed en Filips zelf de grafelijke titel mocht gaan voeren, verstevigde hij meteen de banden met Engeland. De Vlaamse tex-

tielindustrie profiteerde in grote mate van de import van Engelse wol, en de voortdurende oorlog tussen Engeland en Frankrijk mocht die lucratieve handel vooral niet in het gedrang brengen.

In 1404 blies Filips de Stoute zijn laatste adem uit in een herberg in Halle, omringd door zijn twee oudste zonen Jan en Antoon. Met die laatste adem prevelde hij en passant zijn laatste wens: dat zijn zonen in het conflict met Engeland alsnog trouw zouden blijven aan de Franse kroon. Of het nu een hypocriet advies was of puur wensdenken; zijn opvolgers zouden inderdaad even vakkundig profiteren van de Frans-Engelse rivaliteit als Filips dat had gedaan.

VERSPREID LICHAAM

Als verzamelaar van verschillende titels en gebieden had Filips de Stoute een reeks hoofdsteden vanwaaruit hij leefde en werkte. Dat uitte zich ook in de regeling voor zijn begrafenis: Filips' hart zou bewaard worden in Saint-Denis, Parijs; zijn lichaam in Dijon, de hoofdstad van het hertogdom Bourgondië; en zijn ingewanden zijn nog steeds terug te vinden in Halle, niet zo ver van Brussel.

CONSOLIDATIE ONDER JAN ZONDER VREES

De voorzet voor de verdere machtsuitbreiding van de Bourgondische familie was door Filips zelf gegeven. Hij had namelijk een slimme dynastieke strategie gevoerd voor zijn kinderen. Zoals hijzelf via zijn huwelijk verbonden was met het rijke Vlaamse

graafschap en de goedgelegen Franche-Comté, zo zorgde hij ervoor dat zijn kinderen op waardevolle plekken terechtkwamen.

Te beginnen met Jan zonder Vrees, de oudste van de drie zonen en vier dochters die Filips de Stoute en Margaretha van Male op de wereld zetten. In 1385 bedong Filips een dubbelhuwelijk tussen zijn kinderen en die van Albrecht van Beieren, de graaf van Holland-Zeeland-Henegouwen. Als dertienjarige was Jan al van huwbare leeftijd en hij trouwde met de dochter van de Hollandse graaf, toevallig ook Margaretha genaamd. Jans zusje – nog een Margaretha – werd als tienjarige de bruid van Willem, de erfopvolger van Beieren, Holland, Zeeland en Henegouwen.

ZONDER VREES

Wat had Jan gedaan om die bijnaam 'zonder Vrees' te verdienen? Als twintiger nam hij deel aan een van de laatste kruistochten, die uitdraaide op een complete ramp. Bij de slag bij Nicopolis, in het huidige Bulgarije, vatten de Ottomanen Jan en zijn kompanen bij de kraag. De sultan liet de gevangenen onthoofden, op een driehonderdtal na. Die moesten als slaaf dienen of zouden vrijgelaten worden tegen een fors losgeld.

Jan zonder Vrees was een van de gelukkigen in die laatste groep. Filips de Stoute kocht zijn opvolger vrij na betaling van twaalf zeldzame witte giervalken, tien paarden en honden, een heleboel wandtapijten en een fikse som geld. Om het fiasco toch een zilveren randje te geven, kreeg Jan bij zijn terugkeer een heldenstatus aangemeten: Jan had zijn Ottomaanse beproevingen zonder vrees doorstaan.

Op de landkaart lag nog een interessant gebied in de buurt: Brabant, met het bijhorende Limburg (wat niet overeenkwam met de huidige provincie, trouwens). Daar zwaaide een vrouw de plak, Johanna van Brabant. Zij was een kinderloze tante van Margaretha van Male en dus een interessant doelwit voor verdere Bourgondische machtsuitbreiding. Hoewel Johanna er geen bezwaar tegen had om zich door Jan zonder Vrees te laten opvolgen, boden haar onderdanen te veel weerstand tegen het geplande Bourgondisch-Vlaamse bestuur. Uiteindelijk kwam er een compromis uit de bus dat de Bourgondiërs niet veel slechter uitkwam: Antoon, de jongere broer van Jan, werd tot opvolger van Johanna benoemd. In het belangrijke Brabant kwam dus een zijtak van de Bourgondische dynastie aan de macht.

Met het overlijden van Filips de Stoute in 1404 kwam de 33-jarige Jan zonder Vrees eindelijk echt aan zet. Ook hij was gezegend met een uitgebreid kroost. Zes van de kinderen die Margaretha van Beieren op de wereld zette, zouden de volwassen leeftijd bereiken. Allemaal meisjes, op één jongen na, die vernoemd werd naar zijn grootvader, Filips.

Naar het voorbeeld van zijn vader plande Jan zonder Vrees de huwelijken van zijn kinderen nauwgezet. Zo huwelijkte hij opvolger Filips – op dat moment dertien jaar, dezelfde leeftijd waarop Jan was getrouwd – uit aan Michelle, een veertienjarige Franse prinses en de zus van de Franse troonopvolger.

Dat was niet toevallig, want de tweede Bourgondische hertog hield de blik strak op Parijs gericht. De rijke Nederlanden, in hoofdzaak zijn eigen Vlaanderen, stonden ten dienste van dat hogere doel. Jan had helemaal nog geen plannen om van de Nederlanden een mooi aaneengesloten geheel te maken, hij wilde vooral in Frankrijk zo belangrijk mogelijk zijn.

DE GROTE VERHALEN UIT DE GESCHIEDENIS IN MINDER DAN 200 PAGINA'S PER KEER.

Bezoek www.lannoo.com om ook de andere boeken uit deze reeks te ontdekken:

DE KOUDE OORLOG
voor herbeginners

HET KOLONIALISME
voor herbeginners

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Vormgeving: Studio Lannoo (Robin De Boelpaep)

© Uitgeverij Lannoo, Tielt, 2026 en Geschiedenis voor herbeginners

D/2026/45/485 – NUR 688

ISBN: 9789059969117

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toelating van de uitgever.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.